

знайомстві з пам'ятками культури; - формуванні естетичних почуттів учнів при вивченні творів мистецтва. Бо саме твори мистецтва допомагають учням засвоїти через художні образи моральний досвід суспільства, зрозуміти мотиви моральної поведінки людей в кожній конкретній ситуації, спонукають їх співпереживати та хвилюватися разом з героями творів. Ці твори дають школярам уроки моральної поведінки і відчуття прекрасного. Учні відчують такі почуття як любов, дивування красою героїчних вчинків, служіння своїй Батьківщині та обов'язок захистити її від ворогів, повага до праці творчих здобутків своїх предків, гордість за історичне минуле народу та його постійне прагнення до свободи та самовдосконалення.

Література

1. Бокань В. А. Культурологія: навчальний посібник. Київ : МАУП, 2003. 2-ге вид. 136 с.
2. Баханов К. О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти. Харків : Вид. гр. "Основа", 2005. 128 с.
3. Власов В. Історія української культури першої половини XVII ст. Матеріали до уроків. *Історія в школах України*. 2009. № 1-2. С. 6-12.
4. Гаврилюк Ж. Методика реалізації культурологічного змісту в курсі історії України у 8 – 9-х класах. Дисертація канд. пед. наук: 13.00.02/ Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2012. 200 с.
5. Гаврилюк Ж. Методичне забезпечення вивчення культурознавчих тем на уроках історії України. *Історія України. Уроки з історії культури по-новому. 7-11 класи. Х. : Основа, 2006. С. 5-40.*
6. Дерхо В. Культурологічна складова змісту шкільної історичної освіти як методична проблема. *Історія в школі*. 2017. № 7/8. С. 25-28
7. Комаров В. Деякі актуальні питання розвитку методики навчання історії як науки: Методика. Практика. Досвід. *Історія в школах України*. 2000. № 4. С. 23-28.
8. Островерхова Н. Методологія аналізу якості уроку як педагогічної системи. Монографія. Харків: ТИТУЛ, 2008. 402 с.
9. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2005. 328 с.
10. Федчиняк А. Методичні засади вивчення історії повсякденності в 8-9 класах загальноосвітніх шкіл: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "теорія і методика навчання історії". Київ: Ін-т педагогіки НАПНУ, 2011. 20 с.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ

Оксана Матвіюк

*Фундаментальна мета сучасної освіти
полягає не у тому, щоб просто надавати інформацію учням,
а у тому, щоб розвивати критичний спосіб мислення.*
Д. Дьюї

Відмінною рисою інформаційного суспільства є створення глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів та задоволення власних потреб в інформаційних продуктах і послугах. Проте, часто інформація стає джерелом і засобом тиску на людей: вона може формувати громадську думку, маніпулювати суспільною свідомістю, впливати на усе життя суспільства. В умовах сучасних подій, пов'язаних із широкомасштабним вторгненням в Україну російської федерації, імперськими амбіціями її влади, агресивністю дій, нищенням ворогом культурних цінностей нашого народу та привласненням нашої національної спадщини, маніпуляцією свідомістю громадян, пропагандою мови ворожнечі та інформаційними викидами ворога, особливої актуальності набуває формування навичок критичного мислення. Саме тому воно є основою освітніх реформ у період розширення інформаційного простору. Адже основними характеристиками критично мислячої людини є її вміння визначати проблему, перевіряти отриману інформацію, враховувати альтернативні точки зору, синтезувати отримані знання, робити висновки та приймати оптимальні рішення [1].

Навчаючи учнів історії, ми усвідомлюємо специфіку предмету: це і робота з понятійним апаратом, і з текстовими джерелами, схемами, таблицями, характеристиками історичних діячів, подій, явищ, процесів тощо. Щоб отримати результат – випускника з набором освітніх компетентностей, учитель повинен поєднувати теоретичні засади викладання предмету із практичною діяльністю учнів. Для цього використовуються різноманітні технології, методи, прийоми, кожен з яких сприяє розвитку критичного мислення здобувачів освіти. Одним із засобів реалізації поставлених завдань є використання на уроках історії технології візуалізації, що є потужним інструментом опрацювання навчальної інформації, одним із факторів ефективної організації освітнього процесу, важливим чинником якості знань. Засоби візуалізації полегшують сприйняття та допомагають опрацювати великий об'єм інформації, критично аналізуючи та узагальнюючи її, розвивають вміння робити висновки та висловлювати власні судження.

У широкому розумінні візуалізація є процесом представлення інформації у вигляді зображення з метою максимальної зручності для її розуміння (наприклад, у вигляді малюнків та світлин, листівок та плакатів, графіків, діаграм, структурних схем, таблиць, карт, презентацій тощо). Разом з тим, візуалізація включає і спосіб конструювання образів. Уміле використання технік візуалізації дає можливість здобувачам освіти не лише засвоювати сукупність готових знань, а й оволодівати методами набуття нових знань при стрімкому збільшенні об'єму інформації.

У процесі засвоєння навчальної інформації на уроках історії будь-яке візуальне джерело виступає в якості носія нових історичних знань, створює умови для мотивації учнів, виконує функції актуалізації, образного відтворення теоретичного матеріалу, закріплення, перевірки умінь та навичок; сприяє формуванню предметних компетентностей здобувачів освіти та реалізації наскрізних змістових ліній. Крім того, візуалізація створює емоційний компонент освітнього процесу.

Сам принцип візуалізації розвивається з принципу наочності та передбачає представлення інформації не просто у вигляді готового зорового образу, а у вигляді трансформованого з тексту чи зображення зорового образу, який допомагає учням комплексно вивчати істотні ознаки події, явища чи процесу, критично їх осмислювати та графічно фіксувати. У цьому контексті візуалізація може бути

фрагментарною чи комплексною, графічною чи образною, одиничною чи складною. Залежно від цього розрізняють і способи її використання: схеми, ілюстрації, діаграми, таблиці, гістограми, графіки, візуальні моделі, ланцюжки символів тощо.

Переваги застосування візуалізації на уроках історії полягають в наступному:

- ✓ дана технологія легко вписується в освітній процес, є універсальною та доступною;
- ✓ забезпечує успішне засвоєння навчального матеріалу та інтеграцію нових знань;
- ✓ дозволяє моделювати та інтерпретувати інформацію посередництвом різних стратегій;
- ✓ можливе застосування до будь-якої теми та на будь-якому етапі уроку;
- ✓ найрізноманітніша тематика, проблемні завдання можуть відрізнятися мірою складності;
- ✓ візуалізація збільшує можливість реалізації діяльнісного підходу на заняттях, посилює пізнавальний інтерес;
- ✓ оптимізується робота з історичними поняттями, відбувається їх візуалізація, критичне осмислення визначень;
- ✓ візуалізація дає можливість наочно представити предмет обговорення, створюючи ефект «занурення» в епоху;
- ✓ в основі лежить індивідуальна або групова робота за рішенням заданої проблеми з використанням різноманітних джерел інформації;
- ✓ сприяє розвитку критичного мислення здобувачів освіти.

В Законі України «Про освіту» зазначено, що «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [3]. Досягнення цієї мети в сучасному інформаційному суспільстві не можливе без вміння людини володіти інформацією, знати способи її отримання, обробки, використання та критичного осмислення [4].

Під критичним мисленням розуміємо особливий тип мислення людини, спрямований на самостійне вирішення нею конкретної пізнавальної чи життєвої проблеми через її глибинний розгляд на основі різних джерел інформації, визначення шляхів розв'язання цієї проблеми, їх оцінювання й обґрунтований вибір одного з них з постійною рефлексією і корекцією власної мисленнєвої діяльності. Критичне мислення (англ. «critical thinking») – це система суджень, яка використовується для аналізу проблеми з формулюванням обґрунтованих умовиводів і дозволяє здійснювати обґрунтовані оцінки, інтерпретації, а також коректно застосовувати отримані результати до ситуацій та проблем.

Розвинене критичне мислення можуть характеризувати такі основні вміння:

- ✓ обробляти, аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, відповідність конкретній проблемній ситуації, суперечливість даних, аргументів для доведення;
- ✓ осмислювати різноманітний досвід, ідеї та уявлення і продукувати власні

оціночні судження;

✓ виважено розглядати різноманітні підходи до проблеми для прийняття обґрунтованих рішень щодо неї;

✓ виводити логічні умовиводи, формулювати самостійні судження та будувати переконливу аргументацію;

✓ вибудовувати конструктивні взаємовідносини, співпрацювати;

✓ здійснювати рефлексію, самооцінювання та коригування пізнавальних дій і діяльності;

✓ вчитись впродовж життя.

Технологія проведення уроку з розвитку критичного мислення є системою стратегій та методичних прийомів, призначених для використання у різних предметних областях, видах та формах роботи.

О. Пометун [4] визначає особливості навчального процесу, побудованого на засадах критичного мислення:

✓ у навчання включаються завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня;

✓ навчальний процес організований як дослідження учнями певної теми, що виконується шляхом інтерактивної взаємодії між ними;

✓ результатом навчання є вироблення власних суджень через застосування до інформації певних прийомів мислення;

✓ викладання передбачає постійне оцінювання результатів із використанням зворотного зв'язку «учень-вчитель» на основі дослідницької активності учнів у класі;

✓ критичне мислення потребує від учнів достатніх навичок оперування доводами та формулювання умовиводів;

✓ відповідальність вимагає, щоб учні були вмотивовані до обговорення проблем, а не намагались уникнути їхнього розв'язання.

Технологія проведення уроку з розвитку критичного мислення залежить від його предметного наповнення і дидактичних завдань, від типу уроку, від власне навчального предмету. Та загалом такий урок традиційно складається з трьох основних частин: вступної, основної та підсумкової (фаза актуалізації/виклик, фаза побудови знань/реалізація смислу, фаза консолідації/рефлексія).

Ця структура логічна та наукова, оскільки її етапи (фази) відповідають закономірним етапам когнітивної діяльності особистості.

Таким чином, технологія розвитку критичного мислення – це цілісна система, яка формує навички роботи з інформацією та спрямована на те, щоб спочатку зацікавити учня, потім надати йому умови для осмислення матеріалу і допомогти узагальнити отримані знання. Використання технології розвитку критичного мислення передбачає відмову від традиційних уявлень про навчання. Характер роботи учителя та учнів полягає у свободі вибору точок зору та відсутність беззаперечних істин – все можна обговорювати та аналізувати.

Технологія розвитку критичного мислення орієнтована на розвиток компетентностей, тому логічним є її інтегрування з інформаційно-комунікаційними технологіями, що дає можливість включати здобувачів освіти в активний процес пізнання та досягнення істинних знань, спонукає їх до самостійного мислення, осмислення, структурування та передачі інформації.

Для кожного з етапів базового дидактичного циклу розвитку критичного мислення характерні конкретні цілі, завдання та набір прийомів, зокрема, результативним є використання графічних технік візуалізації інформації, серед яких виокремимо такі як «Хмара слів», «Прогнозування на основі запропонованих ілюстрацій», «Ромашка Блума», «Асоціативний кросворд», «Шестикутне навчання», «Мапа особистості», «Інвентаризація знань», «Рефлексивний пост», «Гудзики Блума», «Листівки з минулого», «Дентотаний граф» тощо.

Досвід застосовування зазначених методів та прийомів дозволяє зробити висновок, що візуалізація є потужним засобом підвищення ефективності освітнього процесу. На сьогодні ця технологія є стратегічно важливим напрямком розвитку освіти, відповіддю на вимоги сучасного інформаційного світу. Вона значно розширює можливості подачі навчальної інформації, адже є не лише елементом ілюстрування матеріалу, а й самостійним способом активізації діяльності здобувачів освіти.

Література

1. Гриценко А. П. Методика формування в старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Вип. 3. Бердянськ: БДПУ, 2014. С. 50-56. (348) URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2014_3_11 (дата звернення: 27.10.2023).

2. Гриценко А. П. Формування інформаційної компетентності майбутніми вчителями історії під час використання освітніх веб-сайтів та соціальних мереж. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій*: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Слов'янськ, 4-5 жовтня 2018 р.) / Відповід. ред. О. Хващевська. Слов'янськ: Мінідрукарня «Папірус», 2018. 300 с. С. 281-284.

3. Про освіту. Закон України від 28.09.2017 р. № 2145-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 27.10.2023).

4. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2003. 328 с.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У РОБОТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗЗСО

Анна Харитоненко

Фонд громадянства на питання, «Що таке громадянська освіта?», дає відповідь: «Громадянська освіта – це надання людям можливості приймати власні рішення та нести відповідальність за своє власне життя та за життя громади. Вона знайомить учнів із суспільством та його складовими елементами та показує як вони, особистості, належать до цілого. Окрім подібного розуміння, громадянська освіта виховує повагу до закону, справедливості, демократії, сприяє розвитку загального блага та водночас служить незалежності мислення...» [1].